
Úvod. Keď som rozmýšľal, čo mám darovať, aby to bolo hodné kráľovskej výsosti a v súlade s mojím povolaním a úradom, pripadlo mi ako najvhodnejšie to, že kráľovi spíšem knihu o kráľovstve, v ktorej by som podľa schopnosti svojho ducha starostlivo vyložil jednak pôvod kráľovstva, jednak to, čo patrí ku kráľovskému úradu – podľa autority Svätého písma, náuky filozofov a príkladov vychvaľovačov vládcov –, očakávajúc pri počiatku, vzraste a završení diela pomoc toho, ktorý je Kráľom kráľov a Pánom pánov, vďaka ktorému králi kralujú, Boha, veľkého Pána a nad všetkými bohmi veľkého kráľa (porov. Ž 95,3).

PRVÁ KNIHA

Prvá kapitola

Treba, aby ľudí, čo spolu žijú, niekto starostlivo viedol

Treba však, aby sme to, čo sme si zaumienili, začali tým, že vyložíme, čo treba rozumieť pod slovom kráľ.

Pri všetkom, čo je zamerané na nejaký cieľ a postupuje tak alebo inak, je potrebný nejaký vodca, vďaka ktorému sa priamo dosahuje cieľ. Ved' loď, ktorá sa pre nárazy rôznych vetrov pohybuje mnohými smermi, by nedosiahla náležitý cieľ, keby ju k prístavu neviedlo úsilie kormidelníka.

Človek však má nejaký cieľ, na ktorý je zameraný celý jeho život a jeho konanie, keďže je rozumovým agensom, ktorému je zjavne vlastné konať s ohľadom na cieľ. Stáva sa však, že ľudia postupujú k zamýšľanému cieľu rôznymi spôsobmi, čo jasne ukazuje sama rozličnosť ľudských úsilí a konaní. Človek teda potrebuje niekoho, kto by ho viedol k cieľu.

Do každého jedného človeka je však od prirodzenosti vložené svetlo rozumu, ktoré ho pri jeho činoch vedie k cieľu. A keby človeku bolo vlastné žiť osamote – tak ako mnohým živočíchom –, nepotreboval by nikoho, aby ho viedol k cieľu, ale sám sebe by bol kráľom pod Bohom, najvyšším Kráľom, keďže by sa sám viedol vo svojich činoch svetlom rozumu, ktoré dostal od Boha.

Pre človeka je však prirodzené, že je spoločenský a politický živočích, ktorý žije s mnohými inými,¹ a to je mu dané väčšmi než všetkým ostatným živočíchom, čo ukazuje aj prirodzená potreba. Iným živočíchom totiž príroda pripravila potravu, prikrývku zo srsti, prostriedky na obranu, ako sú zuby, rohy a kopytá alebo aspoň rýchly útek. Človek bol však stvorený tak, že mu príroda neprichystala nič z toho, ale namiesto toho všetkého mu bol daný rozum, vďaka ktorému si to všetko môže pripraviť rukami; no jeden človek si všetko pripraviť nestačí. Jeden človek by totiž sám nemohol dostatočne prežiť život. Pre človeka je teda prirodzené, že žije v spoločnosti mnohých [ľudí].

Ďalej, iné živočíchy majú vrodenu prirodzenú vedomosť o všetkom, čo im je užitočné alebo škodlivé, napr. ovca prirodzene považuje vlka za nepriateľa. A niektoré živočíchy prirodzene poznajú niektoré liečivé rastliny a iné veci, ktoré potrebujú pre život. Človek má však prirodzené poznanie o veciach, ktoré potrebuje pre život, len vo všeobecnosti a vďaka nemu z univerzálnych princípov rozumom dochádza k poznaniu jednotlivostí potrebných pre ľudský život. Nie je však možné, aby jeden človek prišiel na to všetko svojím rozumom. Človek teda musí žiť s mnohými inými ľuďmi, aby jeden pomáhal druhému a aby rôzni ľudia používali rozum na objavovanie rôznych vecí, napr. jeden v medicíne, druhý v tom, ďalší v inom.

Veľmi jasne sa to ukazuje tiež na tom, že človek má podstatnú vlastnosť užívania reči, ktorou si ľudia navzájom dokážu úplne vyjadriť svoje pojmy. Iné živočíchy si navzá-

¹ V origináli je slovo *multitudo*, čo znamená množstvo, v tomto prípade množstvo ľudí, skupina ľudí. Aj keď niektorí chcú chápať toto slovo ako *terminus technicus*, Tomáš sám to nerobí, čo možno vidieť na poslednej vete tohto odstavca, ktorá je identická s prvou, len namiesto „množstvo“ je v nej „spoločnosť“ (*societas*).

jom vyjadrujú svoje city všeobecne, napríklad keď pes vyjadruje brechotom hnev a iné zvieratá vyjadrujú svoje city rozličnými spôsobmi. Človek teda dokáže inému človeku oznámiť viac než ktorýkoľvek iný živočích, ktorý, ako vidíme, žije v spoločenstve, napr. žeriav, mravec a včela (porov. [4], I,2).

Šalamún o tom hovorí: *Lepšie je dvom ako jednému. Majú totiž osoh zo vzájomnej spoločnosti* (porov. Kaz 4,9).

Ak je teda pre človeka prirodzené, že žije v spoločenstve mnohých ľudí, je potrebné, aby medzi ľuďmi bolo niečo, čo by týchto mnohých ľudí viedlo. Spoločnosť by sa totiž rozptýlila, keby existovalo množstvo ľudí a každý by sa staral len o to, čo je vhodné preňho, a nebol by v nej aj niekto, kto by sa staral o to, čo patrí k dobru spoločnosti – aj telo človeka alebo ktoréhokoľvek živočícha by zaniklo, keby v tele nebola nejaká spoločná vedúca sila, ktorá by sa zameriavala na spoločné dobro všetkých údov. Šalamún o tom hovorí: *Kde nie je vládca, ľud sa rozpadáva* (Prís 11,14).

To sa však deje z určitého dôvodu: Ved' to, čo je každému vlastné, nie je totožné s tým, čo je spoločné. Na základe vlastného sa predsa veci odlišujú, na základe spoločného sa zjednocujú. Odlišné veci však majú odlišné príčiny. Je teda potrebné, aby okrem toho, čo každého pohýna k vlastnému dobru, bolo niečo, čo pohýna k dobru spoločnému. Preto sa aj medzi všetkými vecami, ktoré sú zamerané na jedno, nachádza tiež niečo, čo vládne (porov. [4], I,5). V poriadku telies vládne všetkým telesám podľa nejakého poriadku Božej prozreteľnosti prvé, t. j. nebeské teleso a všetkým telesám vládne rozumné stvorenie. Aj v človeku vládne duša telu a medzi časťami duše rozum vládne hnevlivej a žiadostivej časti. A aj medzi údmi tela je jeden prvý, ktorý hýbe všetkými, napríklad srdce alebo hlava.

Je teda potrebné, aby každé množstvo malo niečo, čo mu vládne.

Druhá kapitola

Rozlišujú sa mnohoraké druhy panstva či vlády

U niektorých vecí, čo sú zamerané na cieľ, sa však stáva, že postupujú správne aj nesprávne. Preto aj pri vedení mnohých ľudí nachádzame právo aj nepravosť. Všetko je však správne vedené vtedy, keď je vedené k náležitému cieľu; nesprávne však vtedy, keď je vedené k nenáležitému cieľu.

Iný je však náležitý cieľ množstva slobodných ľudí, a iný množstva otrokov. *Slobodný je totiž ten, kto je sám pre seba, otrokom však ten, kto podľa toho, čím je, patrí inému.*² Ak teda vládca smeruje množstvo slobodných ľudí k spoločnému dobru tohto množstva, vláda bude správna a spravodlivá, primeraná slobodným.

Ak však vláda nesmeruje k spoločnému dobru mnohých, ale k súkromnému dobru vládcu, bude nespravodlivá a zvrátená; preto aj Pán hrozí takým vodcom, keď hovorí: *Beda pastierom Izraela, ktorí pásli seba!* (čiže starali sa o svoj vlastný prospech). *Či nie stádo pásavajú pastieri?* (Ez 34,2). Pastieri sa totiž majú starať o dobro stáda a vodcovia o každé dobro množstva ľudí, ktorí sú im podriadení.

Ak teda nespravodlivú vládu vykonáva len jeden, čo sa pri vládnutí stará len o svoj

² Porov. ([3], I,2; [4], I,4). Tomáš Akvinský vyjadruje Aristotelov zvrät „podľa prirodzenosti“ spojením „podľa toho, čím je“. Možno v tejto formulácii máme počuť aj Tomášov nesúhlas s Aristotelovým názorom, že otroctvo je prirodzené (porov. STh I q. 96 a. 4).

prospech, a nie o dobro mnohých, ktorí sú mu podriadení, taký vodca sa nazýva tyran a jeho meno je odvodené od moci, pretože naozaj mocou utláča namiesto toho, aby vládol spravodlivosťou; preto sa aj v staroveku všetci mocnári nazývali tyranmi ([5], V, 19). Ak však nespravodlivú vládu nevykonáva jeden, ale viacerí, a síce v malom počte, volá sa oligarchia, t. j. vláda nemnohých; keď totiž malý počet ľudí s pomocou bohatstva utláča ľud, líšia sa od tyrana len počtom. Ak nespravodlivú vládu vykonávajú mnohí, nazýva sa demokracia, t. j. vláda ľudu – keď totiž obyčajný ľud presilou utláča bohatých. Vtedy je celý ľud ako jeden tyran.

Podobne však treba rozčleniť aj spravodlivú vládu. Ak ju totiž vykonáva nejaké množstvo ľudí, má spoločné meno *politea*, keď v obci či provincii vládne napríklad množstvo bojovníkov³ (porov. [4], III,7). Ak ju vykonávajú niekoľkí, no cnostní, vláda sa nazýva aristokracia, t. j. najlepšia vláda alebo vláda najlepších, ktorí sa preto nazývajú optimáti (aristokrati). Ak však spravodlivá vláda patrí iba jednému, ten sa volá kráľ v pravom zmysle slova. Preto Pán hovorí skrze Ezechiela: *Môj sluha Dávid bude nad nimi kráľom a všetci budú mať jedného pastiera* (Ez 37, 24).

Z toho jasne vyplýva, že k definícii⁴ kráľa patrí: Má to byť jednotlivec, ktorý vládne, a má to byť pastier, ktorý hľadá spoločné dobro mnohých, a nie svoj prospech.

Keďže však človeku prináleží, aby žil s mnohými – lebo ak zostane sám, nedokáže uspokojiť životné potreby –, je zákonité, že spoločnosť, ktorú vytvára množstvo ľudí, je nevyhnutne tým dokonalejšia, čím je sebestačnejšia pri uspokojovaní životných potrieb. Niektoré životné potreby sa totiž uspokojujú v domácnosti jednej rodiny, pokiaľ ide o prirodzené činy obživy, plodenia potomstva a pod.; v jednej dedine, pokiaľ ide o veci, ktoré prináležia k jednému remeslu; v obci, ktorá je dokonalým spoločenstvom (porov. [4], I,2), pokiaľ ide o všetky životné potreby; ale okrem toho aj v provincii, lebo tu je aj potreba spoločného boja a vzájomnej pomoci proti nepriateľom. Preto ten, kto vedie dokonalé spoločenstvo, t. j. obec alebo provinciu, volá sa kráľ v pravom zmysle slova; kto však vedie domácnosť, nevolá sa kráľ, ale otec rodiny. Predsa však má určitú podobnosť s kráľom, pre ktorú sa králi niekedy nazývajú otcami ľudu.

Z povedaného je teda zrejmé, že kráľ je ten, kto vedie množstvo ľudí v rámci jednej obce či provincie a s ohľadom na spoločné dobro; preto Šalamún hovorí: *Kráľ rozkazuje celej poddanej zemi* (porov. Kaz 5,8).

Tretia kapitola

Je užitočnejšie, keď množstvo ľudí, čo spolu žijú, vedie jeden, než keď ho vedú viacerí

Teraz však treba skúmať, čo obci alebo provincii viac osoží: či vláda viacerých, alebo vláda jedného.

³ Táto trochu skomolená parafráza Aristotelovho textu chce povedať po prvé to, že grécke slovo *politea* označuje jednak „ústavu“ či „režim“ vo všeobecnosti, jednak *konkrétny druh* „ústavy“ či „režimu“ (totiž vládu mnohých, ktorá je dobrá). Druhá časť podáva Aristotelovu myšlienku, že mnohí dobrí vládnu na základe určitej cnosti či zdatnosti (pozri pozn. č. 10), a ak sa nepošťastí, aby táto cnosť bola politická, núž je aspoň vojenská.

⁴ V origináli „ratio“, ktorým sa prekladalo grécke „logos“. Má viacero významov: pojem, definícia, teória, objasnenie. V tomto spise zohrá pomerne dôležitú úlohu v I, 14 – 15.

To však možno preskúmať na základe samotného cieľa vlády. Úmysel každého vodcu má totiž smerovať k tomu, aby zabezpečil blaho pre to, čo sa podujal viesť. Kormidelník má totiž povinnosť ochraňovať loď pred nástrahami mora a bez úhony ju doviesť do blaženého prístavu. No dobro a blaho združených mnohých ľudí spočíva v tom, že sa zachováva ich jednota, ktorá sa nazýva pokoj (porov. [5], XIX, 13); keď ho niet, zaniká úžitok zo života v spoločnosti, ba množstvo ľudí, ktorí si v zmýšľaní odporujú, si je dokonca samo sebe na ťarchu. Vodca mnohých sa teda má najviac usilovať o to, aby zabezpečil jednotu pokoja. A nekoná správne, keď uvažuje, či má mnohým ľuďom, ktorí sú mu podriadení, zabezpečiť pokoj, rovnako, ako nekoná správne lekár, keď uvažuje, či má liečiť chorého, ktorého mu zverili. Nikto totiž nemá uvažovať o celi, ktorý chce dosiahnuť, ale o prostriedkoch vedúcich k cieľu ([1] III, 5). Preto Apoštol potom, ako odporučil veriacemu ľudu jednotu, hovorí: *Usilujte sa zachovať jednotu ducha vo zväzku pokoja* (Ef 4,3).

Čím teda bude vláda účinnejšia pri zachovávaní jednoty pokoja, tým bude užitočnejšia. Užitočnejším totiž voláme to, čo väčšmi privádza k cieľu. Je však jasné, že účinnejšou príčinou jednoty je to, čo je jedno osebe, než viacerí. Rovnako najúčinnejšou príčinou zohrievania je to, čo je horúce osebe. Vláda jedného je teda užitočnejšia než vláda viacerých.

Navyše je jasné, že viacerí vládcovia nijako neudržia spoločnosť, keby medzi nimi zavládli zásadné spory. Medzi viacerými vládnucimi totiž musí panovať istá jednota, aby mohli vládnuť: lebo aj loď ťahajú mnohí jedným smerom len vtedy, keď sú nejako spojení. Hovoríme však, že mnohí sú zjednotení vtedy, keď sa približujú k jednému. Lepšie teda kraľuje jeden než viacerí [ktorí vládnu], a to vďaka tomu, že sa približujú k jednému.

K tomu dodávame: To, čo je podľa prírody, je najlepšie. V jednotlivých veciach totiž príroda koná to, čo je najlepšie. Každá prirodzená vláda však patrí jednému. Medzi mnohými údmí je jeden, ktorý hýbe všetkými, a to je srdce; a medzi časťami duše má prednostné postavenie jedna mohutnosť – rozum. Aj včely majú jednu kráľovnú a v celom vesmíre je jeden Boh stvoriteľ a vládca všetkého.

A má to svoj dôvod. Každé množstvo ľudí⁵ sa totiž odvodzuje od jedného. Preto *umenie napodobňuje prírodu* ([2], II, 2) a umelecké dielo je tým lepšie, čím viac sleduje podobnosť s tým, čo je v prírode; a aj v spoločenstve mnohých ľudí je nevyhnutne najlepšia vláda jedného.

To ukazuje aj skúsenosť. Ved' provincie alebo obce, ktorým nevládne jeden človek, boria sa s rozpormi a zmietajú sa v nepokojoch, takže vidno, že sa splnilo to, na čo sa sťažuje Pán skrze proroka, keď hovorí: *Mnohí pastieri mi spustošili vinohrad* (Jer 12, 10). A naopak, provincie alebo obce, ktorým vládne jeden kráľ, sa tešia z pokoja, prekvitajú spravodlivosťou a radujú sa z hojnosti. Preto Pán skrze prorokov sľubuje svojmu ľudu ako veľký dar, že mu ustanoví jedného vodcu a že medzi nimi bude jeden vládca.

⁵ Pozri pozn. 1.

Štvrtá kapitola

Vláda jedného je najlepšia, keď je spravodlivá, a jej opak najhorší, čo sa dokazuje mnohými dôvodmi a argumentmi

Kráľovská vláda je najlepšia, vláda tyrana je však najhoršia. Protikladom politey je totiž demokracia (z povedaného je totiž jasné, že obe vlády vykonávajú mnohí) a protikladom aristokracie je oligarchia (obe totiž vykonávajú len niektorí); protikladom kráľovstva je však tyrania, obe totiž vykonáva jeden človek. No to, že kráľovstvo je najlepšia vláda, sme ukázali vyššie. Ak je teda najlepšie protikladom najhoršieho, tyrania je nevyhnutne najhoršia (porov. [1], VIII,12).

Ďalej: Zjednotená sila je účinnejšia než sila rozptýlená či rozdelená. Mnohí totiž keď sú spojení, spoločne odťahnu to, čo by jednotlivci sami po častiach ťahať nemohli. Je teda užitočnejšie, keď je moc konajúca dobro pokiaľ možno jednotnejšia, aby bola na konanie dobra silnejšia, a škodlivejšie je to, keď je moc konajúca zlo jedna, než keď je rozdelená. Moc nespravodlivo vládnuceho však koná mnohým ľuďom zlo, keď spoločné dobro mnohých prevracia len na svoje vlastné dobro. Spravodlivá vláda je teda tým užitočnejšia, čím viac sa jej vládcovia blížia jednému vládcovi, takže kráľovstvo je lepšie ako aristokracia a aristokracia lepšia ako politea. Tak bude pri nespravodlivej vláde platiť opak, že totiž čím sa vládcovia viac blížia k jednému, tým je vláda škodlivejšia. Tyrania je teda škodlivejšia než oligarchia a oligarchia škodlivejšia než demokracia.

Navyše: Vláda sa stáva nespravodlivou preto, že pohrdne spoločným dobrom mnohých a stará sa o súkromné dobro vládcu. Čím viac sa teda vláda vzdáľuje od spoločného dobra, tým je nespravodlivejšia. Viac sa však vzdáľuje od spoločného dobra v oligarchii, ktorá sa stará o dobro nemnohých, než v demokracii, ktorá sa stará o dobro mnohých; a o to viac sa vzdáľuje od spoločného dobra tyrania, ktorá sa stará výlučne o dobro jedného: Celému spoločenstvu je totiž bližšia mnohopočetnosť než málopočetnosť, málopočetnosť je mu bližšia než jeden človek. Vláda tyrana je teda najnespravodlivejšia.

Podobne sa to však ukazuje tým, čo skúmajú poriadok Božej prozreteľnosti, ktorá všetko usporadúva najlepšie. Veď dobro vo veciach pochádza z jednej dokonalej príčiny, akoby zjednotením všetkého, čo môže napomáhať dobru; zlo však pochádza jednotlivo z jednotlivých nedostatkov. Krása je totiž v tele len vtedy, ak sú všetky údy patrične usporiadané; ak je však v ktoromkoľvek úde nepatričnosť, vyskytne sa škaredosť. Škaredosť teda vzniká rozličným spôsobom z viacerých príčin, krása však jedným spôsobom z jednej dokonalej príčiny. A tak je to z Božej prozreteľnosti v prípade každého dobra a zla – že dobro je pôsobením jednej príčiny silnejšie, zlo však pôsobením viacerých príčin slabšie. Je teda osožné, aby spravodlivá vláda patrila iba jednému, ak má byť silnejšia. Lebo ak vláda upadne do nespravodlivosti, je osožnejšia, ak patrí viacerým, aby bola slabšia a aby si vzájomne prekážali. Spomedzi nespravodlivých vlád je teda najznesiteľnejšia demokracia, tyrania je však najhoršia.

To isté sa veľmi dobre ukáže aj vtedy, keď uvážime zlo pochádzajúce z tyranie, lebo keď tyran pohrdne spoločným dobrom a stará sa o dobro súkromné, má to za následok to, že rozličným spôsobom poškodzuje poddaných podľa toho, akým vášniam podlieha, keď túži po nejakých dobrách. Koho má totiž v moci chamtivosť, ten uchvacuje dobrá poddaných. Preto Šalamún hovorí: *Kráľ spravodlivým (počínaním) upevňuje krajinu, lež boriť ju, kto dane vydiera* (Prís 29,4). Kto však podlieha zlosti, ten pre nič za nič prelieva krv;

preto sa u Ezechiela hovorí: *Jej úradníci sú v jej strede ako vlky, ktoré kmášu koristi, chcú vylievať krv...* (Ez 22,27). Mudrc nás teda napomína, že pred takouto vládou treba unikať, keď hovorí: *Vzdďaľuj sa od toho, kto má moc zabiť* (Sir 9,18), lebo zabíja nie pre spravodlivosť, ale silou pre svoju ľubovôľu. Niet teda žiadnej istoty, ale všetko je neisté, keď sa odstupuje od práva; a nemožno ani tvrdiť nič, čo záleží od vôle, nehovoriac o žiadostivosti, druhého.

Nepoškodzuje poddaných, len pokiaľ ide o telesné veci, ale zabráňuje im aj v získaní duchovných foriem dobra, lebo tí, čo viac túžia panovať než pomáhať, zabráňujú akémukoľvek postupu poddaných: Každú ich výnimočnosť považujú totiž za rozsudok nad svojou vládou nerovnosti. Tyranom *sú totiž viac podozriví dobrí než zlí a cudzia cnosť je pre nich vždy nebezpečná* ([14], 7).

Títo tyrani sa teda snažia – aby ich poddaní pre svoju cnosť nezískali veľkomyselného ducha, a aby tak neodmietli znášať ich nespravodlivé panovanie – oslabovať priateľské spojenectvo medzi poddanými a o to, aby sa vzájomne neradovali z úžitku pokoja, aby teda vďaka tomu, že jeden druhému nedôveruje, nemohli niečo strojiť proti ich panovaniu. Preto medzi nich rozsievajú nesvornosť, živí spory a zakazujú to, čo patrí k spoločovaniu ľudí, napríklad svadby, hostiny a podobné veci, ktoré medzi ľuďmi zvyknú vytvárať príbuznosť a dôveru. Snažia sa aj o to, aby sa nestali mocnými či bohatými, pretože, vedomí si vlastnej zloby, podozrievajú poddaných, že tak, ako oni používajú moc a bohatstvo na škodenie, aj im sa moc a bohatstvo poddaných môže odplatiť v zlom. (porov. [4], V,11). Preto sa u Jóba hovorí o tyranovi: *V ušiach mu znejú desivé hlasy, a hoci je pokoj* [teda keď sa proti nemu nechystá nič zlé], *stále tuší úklady* (porov. Jób 15, 21).

Preto sa však stáva, že keď vládovia, ktorí by mali viesť poddaných k cnosti, ničomne poddaným závidia cnosť a všemožne jej prekážajú, za vlády tyranov existuje len málo cnostných. Ved' podľa výroku Filozofa sa udatní muži pripájajú k tým, u ktorých sa ctia najodvážnejší ([1], III,11), a, ako hovorí Cicero, *to, k čomu má verejnosť odmietavý postoj, sa nikdy nerozvíja a vždy leží ladom* ([7], I,2; in: [5], V,13).

Je tiež prirodzené, že duch ľudí, ktorí sú živí strachom, sa zvrhne na ducha servilného a zmalomyselne zoči-voči každému mužnému a podnikavému dielu. To ukazuje skúsenosť v provinciách, ktoré boli dlho pod vládou tyranov. Preto Apoštol hovorí: *Otcovia, neдрáždite svoje deti, aby nezmalomyselneli!* (Kol 3,21). Šalamún o týchto škodách spôsobených tyranom hovorí: *Keď vládnú bezbožní, z ľudí sú trosky* (Prís 28,12), lebo pre ničomnosť tyranov chýba podriadeným dokonalosť cností. A ďalej hovorí: *Keď sa násilníci zmocnia vlády, národ lká* (Prís 29,2), akoby ho viedli do otroctva. A na inom mieste: *Keď sa násilníci dostávajú navrch, treba sa skryť človeku* (Prís 28,28), aby sa vyhol tyranovej krutosti.

A niet divu; človek bez rozumu, ktorý vládne podľa žiadostivosti svojej duše, sa totiž ničím nelíši od šelmy, preto Šalamún hovorí: *Revúci lev a medveď túlavý je nad úbohým ľudom bezbožný panovník* (Prís 28,15); preto sa ľudia skrývajú pred tyranmi ako pred ukrutnými šelmami; a zdá sa, že tyranovi poddaní sú na tom tak isto ako ľudia predhodení zúrivej šelme.

Piata kapitola

Aké rozličné vlády mali Rimania a že istý čas u nich štát prekvital za vlády viacerých

Keďže je teda najlepšie aj najhoršie v monarchii, t. j. za vlády jedného človeka, mnohí pre zlobu tyranov znenávideli kráľovskú hodnosť. Niektorí však v túžbe po kráľovskej vláde upadnú do tyranskej zúrivosti a vládcovia často uplatňujú tyranu pod zámienkou kráľovskej hodnosti.

Jasným príkladom je Rímska republika. Keď totiž rímsky ľud vyhnať kráľov, pretože nemohol zniesť kráľovskú či skôr tyranskú pýchu, ustanovil si konzulov a iných úradníkov, ktorí ho začali viesť a spravovať, a tak chcel premeniť kráľovstvo na aristokraciu: a, ako píše Salustius, Rímska *obec nadobudnutím slobody až neuveriteľne vzrástla* ([14], 7; in [5], V, 12). Často sa totiž stáva, že ľudia žijúci pod vládou kráľa, neusilujú až tak veľmi o spoločné dobro, lebo sa nazdávajú, že to, čo vynakladajú na spoločné dobro, osoží nie im samým, ale tomu, v koho moci vidia spoločné formy dobra. Keď však vidia, že spoločné dobro nie je v moci jedného človeka, nepozerajú sa na spoločné dobro ako na niečo, čo patrí inému, ale každý naň pozerá ako na svoje (preto zo skúsenosti vidíme, že jedna obec, ak ju spravujú vládcovia určení na rok, zavesí zmôže viac než nejaký kráľ, aj keby mal tri či štyri obce) a malé služby nesú ťažšie, ak ich určí kráľ, než ťažké bremená, ak im ich uloží spoločenstvo občanov. To sa zaznamenalo pri rozširovaní rímskeho štátu. Ľud totiž vstupoval do armády a pre bojujúcich uvoľňoval prostriedky na žold *a keď na žold nestačila spoločná pokladnica, predával súkromné veci na potreby verejnej armády, a dokonca ani senát si neponechal žiadne zlato okrem jedného zlatého prsteňa a zlatej pečate, ktoré boli znakom hodnosti* ([5], III, 19). Ale keď sa unavil pokračujúcimi škriepkami, ktoré prerástli až do občianskych vojen, a v nich bola občanom z rúk vytrhnutá sloboda, o ktorú sa tak veľmi usilovali, ocitli sa v moci cisárov, ktorí sa spočiatku nechceli volať kráľmi, lebo Rimania nenávideli slovo kráľ. Niektorí z nich sa však spôsobom hodným kráľov verne starali o spoločné dobro a vďaka ich úsiliu sa rímsky štát zachoval a vzrástol. Veľmi mnohí z nich však boli voči poddaným tyranmi a voči nepriateľom slabí a bezmocní, takže priviedli rímsky štát k záhube.

Podobne to bolo aj v prípade hebrejského ľudu. Najprv, keď mu vládli sudcovia, ho zo všetkých strán plienili nepriatelia. Lebo *každý si robil, čo sa mu páčilo* (porov. Sdc 21, 25). Keď im však Boh na ich naliehanie dal kráľov, pre zlobu kráľov prestali slúžiť jednému Bohu a nakoniec boli odvedení do zajatia.

Nebezpečenstvo teda číha z oboch strán: jednak že sa ľudia zo strachu pred tyranom budú vyhýbať kráľovskej vláde, ktorá je najlepšia; jednak, aj keď to vezmú do úvahy, môže sa kráľovská moc premeniť na tyranskú zlobu.

Šiesta kapitola

Z vlády mnohých sa častejšie stane tyranská vláda než z vlády jedného, preto je vláda jedného lepšia

Keď však treba vybrať z dvoch vecí, pričom u oboch hrozí nebezpečenstvo, treba si vybrať predovšetkým to, čoho následkom je menšie zlo. No keď sa monarchia zmení na tyranu, jej následkom je menšie zlo, než keď sa skazí vláda viacerých optimátov.

Nezhody, ktoré sú často následkom vlády viacerých, sa totiž protivia dobru pokoja, ktorý je v spoločnosti najdôležitejší, toto dobro však tyrania neodstraňuje, ale iba bráni niektorým formám dobra jednotlivcov, ak sa, pravda, tyrania nevyhrotí tak, že zúri proti celému spoločenstvu. Treba teda dať prednosť skôr vláde jedného než viacerých, aj keď nebezpečenstvo plynie z oboch.

Dalej: Zdá sa, že viac sa treba vyhýbať tomu, z čoho častejšie môže plynúť veľké nebezpečenstvo. Veľké nebezpečenstvo hroziace množstvu ľudí je však častejšie dôsledkom vlády viacerých než vlády jedného. Väčšinou sa totiž stáva, že úmysel starať sa o spoločné dobro stratia niektorí z viacerých, nielen jeden. Ak sa však ktorýkoľvek z viacerých vládcov odvráti od úmyslu starať sa o spoločné dobro, množstvu poddaných hrozí nebezpečenstvo nezhody, lebo následkom nezhody medzi vládcami vzniká nezhoda v spoločnosti. Ak však vládne jeden, zväčša dbá o spoločné dobro; ak sa prípadne odvráti od úmyslu spoločného dobra, nemá okamžite v úmysle utláčať poddaných, čo je vyhrotená tyrania, ktorá je najvyšším stupňom zlého kraľovania, ako sme už ukázali. Viac sa teda treba vyhýbať nebezpečenstvu, ktoré pochádza z vlády mnohých než nebezpečenstvu pochádzajúcemu z vlády jedného.

Navyše to, že sa vláda mnohých mení na tyranriu, sa nestáva zriedkavejšie, ale skôr častejšie než v prípade vlády jedného. Keď totiž po vláde viacerých vypukne nezhoda, často sa stane, že jeden zvíťazí nad ostatnými a vládu nad spoločnosťou si uzurpuje sám pre seba, čo nám jasne ukazujú dejiny. Skoro každá vláda mnohých sa totiž skončila tyranriou, ako jasne ukazuje Rímska republika, ktorú dlho spravovali mnohí úradníci, až sa objavili spory, nezhody a občianske vojny a ona sa ocitla pod vládou krutej tyranie. A vo všeobecnosti, ak niekto starostlivo preskúma minulé aj dnešné udalosti, často zistí, že tyrania prevláda v krajinách, kde vládnu mnohí, a nie v tých, kde vládne jeden.

Ak sa teda zdá, že pre tyranriu sa treba vyhýbať kráľovstvu, ktoré je najlepšou vládou, a tyrania sa za vlády viacerých zvykne vyskytovať častejšie než za vlády jedného, z toho nevyhnutne vychádza, že je osožnejšie žiť pod jedným kráľom než pod vládou viacerých.

Siedma kapitola

Záver: Vláda jedného je absolútne najlepšia. Ukazuje, ako sa má spoločnosť k nemu správať, aby mu odňala príležitosť tyranizovať, a že aj ako tyrana ho treba znášať, aby sa vyhla väčšiemu zlu

Keďže teda vládu jedného treba uprednostniť – lebo je najlepšia – a stáva sa, že sa zvrhne na tyranriu, ktorá je najhoršia – ako je jasné z toho, čo sa povedalo –, treba sa usilovne snažiť zaistiť spoločnosť kráľa tak, aby sa neocitla v tyranrii.

Po prvé, treba, aby tí, ktorým náleží táto povinnosť, povýšili na kráľa takého človeka, u ktorého nie je pravdepodobné, že sa zvrhne na tyrana. Preto Samuel, keď zveruje ustanovenie kráľa Božej Prozreteľnosti, hovorí: *Pán si vyhladal muža podľa svojho srdca a ustanovil ho za knieža nad svojim ľudom* (1 Sam 13,14).

Po druhé, kráľovská vláda sa má ustanoviť tak, aby sa už zvolenému kráľovi odňala možnosť tyranie.

Aj jeho moc nech sa zmierni tak, aby sa nemohla ľahko zvrhnúť na tyranriu. To, ako

sa to má docieľiť, však bude treba ďalej skúmať.⁶

Napokon sa však treba starať o to, ako by sa bolo možné postaviť kráľovi na odpor, keby sa zvrhol na tyrana.

Ak sa totiž tyrania nevyhrotí, je užitočnejšie umiernenú tyranu istý čas znášať, než sa pri konaní proti tyranii zaplietť do mnohých nebezpečenstiev, ktoré sú horšie než sama tyrania. Môže sa totiž stať, že sa vzbúrencom proti tyranovi nepodariť zvíťaziť a vyprovokovaný tyran sa ešte viac rozzúri. A ak sa aj niekomu podarí nad tyranom zvíťaziť, je to často príčinou závažných nezhôd medzi ľuďom, či už počas povstania proti tyranovi, alebo keď sa po vyhnaní tyrana spoločnosť rozdelí v otázke usporiadania vlády. Stáva sa tiež, že v prechodnom období, keď spoločnosť za pomoci niekoho iného tyrana odstráni, ten iný prevezme moc, rýchlo sa chopí tyranie a zo strachu, že sa mu od iného dostane to, čo mu sám spravil, utláča poddaných ešte ťažším otroctvom. Za tyranie sa totiž obvykle stáva, že nasledujúca je horšia než predchádzajúca; tyran neodstráni predchádzajúce bremená a sám zo zloby svojho srdca vymyslí nové. Preto sa kedysi v Syrakúzach, keď všetci túžili po Dionýziovej smrti, istá starena stále modlila, aby prežil a zostal bez úhony. Keď sa to tyran dozvedel, spýtal sa jej, prečo to robí. Vtedy povedala: „Keď som bola dievčaťom a mali sme odporného tyrana, túžila som po jeho smrti; no keď ho zabili, nastúpil oveľa tvrdší; aj z konca jeho vlády som sa veľmi tešila; do tretice sme ako surového vládcu dostali teba. Takže keď odstrániš teba, na tvoje miesto nastúpi horší“ (porov. [18], VI, 2 ext 2 in: [11], VII, 25).

A ak sa tyrania neznesiteľne vyhrotila, niektorým sa videlo, že k zdatnosti najsilnejších mužov patrí tyrana zabiť a seba vystaviť nebezpečenstvu smrti za oslobodenie spoločnosti ([11], VIII, 20): príklad nájdeme aj v Starom zákone. Akýsi Aod totiž dýkou pripivenou na stehno zahubil Eglona, moabského kráľa, ktorý ťažkým otroctvom utláčal Boží ľud, a stal sa vodcom ľudu (porov. Sdc 3,15 – 30). To sa však nezodpovedá apoštolskou náukou. Peter nás totiž učí, že sa máme s úctou podriaďovať nielen dobrým a miernym, ale aj zlým pánom (porov. 1 Pt 2,18). Veď milosť je to, keď niekto pre Boha prestojí trápenia a nespravodlivo trpí; preto keď mnohí rímski cisári tyransky prenasledovali Kristovu vieru a veľké množstvo šľachticov, ale aj obyčajných ľudí sa obrátilo na vieru, chválime ich za to, že neodporovali, ale trpezlivo a oduševnene podstúpili smrť, ako sa to jasne ukazuje na svätej légii Tébanov. A o Aodovi treba súdiť, že zastavil skôr nepriateľa než vodcu ľudu, hoci aj tyrana; veď aj v Starom zákone čítame, že tí, čo zabili júdskeho kráľa Joasa, hoci aj prestal uctievať Boha, boli zabíjajúci a ich synovia ušetrení podľa príkazu zákona (2 Krn 25,3 – 4).

Bolo by však nebezpečné pre spoločnosť i jej vládcov, keby sa niektorí súkromne pokúšali o smrť vládcov, aj tyranov. Zvyčajne sa totiž tomuto riziku vystavujú skôr zlí než dobrí. Zlým však zvykne byť vláda kráľov rovnako ťažká ako vláda tyranov, lebo podľa Šalamúnovho výroku *Múdry kráľ previeva zločincov* (Prís 20,26) od takéhoto pokusu teda treba očakávať skôr nebezpečenstvo straty kráľa než úľavu z odstránenia tyrana.

Zdá sa však, že proti zúrivosti tyranov sa nemá postupovať súkromnými pokusmi niektorých, lež verejnou autoritou.

V prvom rade, ak spoločnosť má právo zabezpečiť si kráľa, nebude nespravodlivé, ak ustanoveného kráľa zosadí alebo pozastaví jeho moc v prípade, že kráľ svoju moc tyransky zneužije. A nemožno sa nazdávať, že takáto spoločnosť koná nezodpovedne, keď zo-

⁶ Spis však končí skôr, než na to opäť príde reč.

sadzuje tyrana, hoci sa mu predtým stále podriaďovala. On si to totiž zaslúžil, keďže nekonal pri vládnutí spoločnosti tak, ako vyžaduje kráľovský úrad, čo mu sľub poddaných nevyhradzoval. Tak Rimania pre tyranu vyhnaní z kráľovstva Tarquinia Superba aj so synmi, hoci ho prv prijali za kráľa, a nahradili ho menšou mocou, mocou konzulov. Aj Domicián, ktorý nastúpil po veľmi miernych cisároch, po svojom otcovi Vespaziánovi a bratovi Titovi, len čo začal s tyraniou, rímsky senát ho zabil a všetko zlé, čo urobil Rimanom, bolo rozhodnutím senátu správne a spravodlivo odvolané. Tak sa stalo, že blažený Ján Evanjelista, milovaný Boží učeník, ktorého Domicián poslal do vyhnanstva na ostrov Patmos, sa rozhodnutím senátu vrátil do Efezu.

Ak však právo zabezpečiť spoločnosti kráľa patrí niekomu vyššie postavenému, náprava tyranovej nehanebnosti sa má očakávať od neho. Tak Židia podali sťažnosť cisárovi Augustovi na Archelaa, keď začal vládnuť v Judei namiesto svojho otca Heroda a napodobňoval otcovu zlobu, a najprv mu bola obmedzená moc, keď mu bolo odňaté kráľovské meno a polovica jeho kráľovstva bola rozdelená medzi jeho dvoch bratov; potom, keď napriek tomu svoju tyranu neobmedzil, cisár Tibérius ho poslal do vyhnanstva ku galskému mestu Lyonu (porov. [9]; Mt 2,22).

A keď ľudia proti tyranovi nezmôžu vôbec nič, treba sa utiekať k Bohu, Kráľovi všetkého, ktorý je *útočiskom utláčanému v čase súženia* (Ž 9,10). V jeho moci je totiž obrátiť kruté srdce tyrana k pokojnosti; podľa Šalamúnovho výroku *je srdce kráľa v ruke Pánovej, vedie ho, kamkoľvek chce* (Prís 21,1). On totiž obrátil srdce kráľa Asuera, ktorý chystal Židom smrť, od krutosti k pokojnosti. To on tak obrátil krutého kráľa Nabuchodonozora, že začal chváliť Božiu moc: *Teraz ja, Nabuchodonozor, chválím, vyvyšujem a oslavujem Kráľa nebies, ktorého všetky činy sú pravda a jeho cesty sú právo a ktorý môže pokoriť tých, čo kráčajú v pýche* (Dan 4,34).

No tyranov, ktorých neuzná za hodných obrátenia, môže odstrániť alebo presunúť na najnižší post; preto hovorí Mudrc: *Boh rozrúca prestol pyšných vladárov a na ich miesto posadil pokorných* (Sir 10,17). To on, keď videl trápenie svojho ľudu v Egypte a počul jeho nárek, uvrhol tyrana faraóna s jeho vojskom do mora. To on, pamätlivý, že Nabuchodonozor bol kedysi pyšný, vyhnan ho nielen z kráľovstva, ale aj zo spoločenstva ľudí, a zmenil ho tak, že bol podobný divej zveri. A jeho *ruka nie je ani prikrátka, žeby nezachránil svoj ľud od tyranov* (Iz 59,1). Skrze Izaiáša totiž sľubuje svojmu ľudu, že mu dá odpočinúť si od únavy a zmietania a ukrutného otroctva, ktorým ho zotročili (porov. Iz 14,3). A skrze Ezechiela hovorí: *Vyslobodím svoj ľud z vašej ruky* (Ez 13,21) čiže z ruky pastierov, ktorí pasú samých seba.

Ale aby si ľud zaslúžil toto dobrodenie od Boha, musí odstúpiť od hriechov, lebo Boh dovoľuje, že bezbožní sa chápu vlády ako trest za hriechy; veď Pán povedal skrze Ozeáša: *Dal som ti vo svojom hneve kráľa* (Oz 13,11); a v Jóbovi sa hovorí, že *kraľovanie robí z človeka pokrytca pre hriechy ľudí*. Treba teda odstrániť vinu, aby [Boh] prestal trápiť ľudí tyranmi.

(pokračovanie v nasledujúcom čísle)

LITERATÚRA

- [1] ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Prel. Július Špaňár. Bratislava: Pravda 1979.
- [2] ARISTOTELES: Fyzika. In: *Antológia z diel filozofov*. Zväzok druhý *Od Aristotela po Plotina*. Bratislava: Pravda 1972, s. 71 – 241.

- [3] ARISTOTELES: Metafyzika. In: *Antológia z diel filozofov. Zväzok druhý Od Aristotela po Plotina*. Bratislava: Pravda 1972. s. 243 – 492.
- [4] ARISTOTELES: *Politika*. Prel. Július Špaňár. Bratislava: Pravda 1988.
- [5] AUGUSTÍN, A.: *Boží štát*. Prel. Ján Kováč. Trnava: SSV 2005.
- [6] CAESAR, G. I.: Zápisky o vojne v Galii. In: *Zápisky o vojne v Galii. Zápisky o občianskej vojne a iné*. Prel. Jozef Hrabovský, Adriana Slamová, Tomáš Oravec. Bratislava: Tatran 1988.
- [7] CICERO, M. T.: Tuskulské hovory. In: *Tuskulské hovory. Laelius o priateľstve a iné*. Prel. Daniel Škoviera. Bratislava: Tatran 1982.
- [8] DYSON, R. W.: *St Thomas Aquinas' Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press 2002.
- [9] STRABO, W.: Glossa Ordinaria. In: PL 113 – 114.
- [10] GREGORY THE GREAT: *Pastoral Rule* @ <http://www.newadvent.org/fathers/3601.htm>
- [11] JOHN OF SALISBURY: Policraticus. In: *Frivolities of Courtiers and Footprints of Philosophers*. Prel. Joseph B. Pike. New York: Octagon Books 1972. et *The Statesman's Book of John of Salisbury*. Prel. John Dickinson. New York: Russell & Russell 1963.
- [12] KENNY, A.: *Tomáš Akvinský*. Praha: ISE 1993.
- [13] LIVIUS, T. P.: *Dějiny 1 – 7*. Prel. Pavel Kucharský et. al. Praha: Svoboda 1971 – 1979.
- [14] SALLUSTIUS, G. C.: Catilinovo sprisahanie. In: *Catilinovo sprisahanie. Vojna s Jugurtom*. Prel. Viera Bunčáková. Bratislava: Tatran 1973.
- [15] SIGMUND, P. E.: Law and Politics. In: *The Cambridge Companion to Aquinas*. Cambridge: Cambridge University Press 1993.
- [16] SOUSEDÍK, S.: O království ke králi kyperskému. In: *Texty k studiu středověké filosofie*. Praha: Karolinum 1994.
- [17] SUETONIUS, G. T.: *Životopisy římských císařův*. Prel. Etela Šimonovičová. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1964.
- [18] VALERIUS MAXIMUS: *Factorum et dictorum memorabilium libri novem* @ <http://www.thelatinlibrary.com/valmax.html>
- [19] VEGETIUS, P. F.: *The Military Institutions of the Romans*. @ <http://www.pvv.ntnu.no/~madsb/home/war/vegetius/>
- [20] VITRUVIUS, M. P.: *Deset knih o architektúre*. Prel. Alois Otoupalík. Praha: Svoboda 1979.
- [21] AKVINSKÝ, T.: O kráľovstve. In: *Filozofia*, 2007, 62, č. 1, s. 54 – 67.

Z latinského originálu *De regiminé principum*. In: S. THOMAE AQUINATIS: *Opera omnia* vol. 3. Ed. Robertus Busa. Stuttgart-Bad Cannst Att: Friedrich Frommann Verlag Günter Holzboog KG, 1980, s. 595 – 601 preložil Matúš Šitár.